...بەهای جیاوازییەکان و باجی جیاوازییەکان سەدیق سەعید ڕواندزی

بێگومان هەموو جیاوازنووسینێك، بەهایەکی مەعریفی هەیە، بەڵام باجیشی هەیە.چونکە هەموو جیاوازکەوتنەوەیەك، ئاماژەیەکە بۆ دەرچوون لە بازنەی سواو و دەرکەوتنێکی نوێ. هەموو نوێیەکیش، لە هەر ڕووێکەوە و لە سەر هەر ئاستێکەوە بێت، بە توندی لەلایەن ئەویتری کۆنەوە ڕەتدەکرێتەوە و دژایەتی دەکرێت. ڕەنگە ئەو دژایەتییە، زەمەنێکی درێژ بخایەنێت، وەلێ ئەوە سروشتی دینامیکییانەی ژیانە، کە دواجار هەموو کۆنێك بە سەر دەچێ و دەچێتە پەراوێزی مێژوو. بۆیە جیاوازییەکان چەند بەهایان هەبێت، هێندەش باجی دەرکەوتن و سەرهەڵدانییان هەیە. مەگەر گۆران لە سەرەتاوە بە بەراورد لەگەڵ شێخ نوری و ڕەشید نەجیب، بە ناداهێنەرو لاواز نابینرا؟کەچی دواتر کامەیان بوونە ناو و دەنگ؟بەهای جیاوازییەکان، ناونیشانی کورتە وتارێکی سەباح ڕەنجدەری شاعیرە و لە ماڵپەڕی سەنگینی (دەنگەکان) بڵاوکراوەتەوە. شاعیر لەم کورتە وتارەیدا، بە چەند بۆچوونێکی پوخت و چڕ، لە بارەی بەهای جیاوازیی و ئەزموونی نالی و گۆران، کە دووشاعیری دیارو جیاوازی نێو ئەزموونی شیعری کوردین، دواوە.بێگومان نالی، لە ئەزموونی شیعری کوردی، شاعیرێکی بێ هاوتایە.ئەزموونی شیعری نالی ئەزموونێکی دەوڵەمەندە لە بابەتە جیاوازەکانی شیعر لە ڕووی ئایینی و فەلسەفی و سۆفیگەریی وغەریبی وزۆر بواری دیکە. بە پێچەوانەی شاعیرە کلاسیکەکانی دیکە، کە دەکرێ بڵێین ئەزموونی شیعرییان لە ئێبژێکتێکدا چڕ کردۆتەوە. بۆنموونە: شێخ ڕەزا بە شیعری هەجوو، حاجی قادر بە شیعری نەتەوەیی،مەحویی بە شیعریی سۆفیگەریی وبوون، مەولەوی بە ناتورالیزم، وەفایی بە ڕەگەزی لیریك، کەچی نالی زۆرتر لە شوناسێکی شیعری هەیە، کە پێی دەناسرێتەوە. وەلێ هەمان ئەو نالییە داهێنەرە، شیعری مەستوورەی ئەردەلانیشی نووسیوە. بە بڕوای سەباح ڕەنجدەری شاعیر، ئەو شیعرە لە ژێر کاریگەرییەتی ململانێکانی بابان و ئەردەلانەکان نووسراوە و نالی مەستوورە دەکاتە فاکتێك بۆ لێدان لە ئەردەلانییەکان، بە تایبەتی کە خۆی لە ژێر قەڵەمڕەوی بابانەکاندا ژیاوە.

لە ڕوانگەی نووسەرەوە، ئەو شیعرەی نالی،تیرێکە و لە کەوان

دەرچووە، نالی ئەوەندەی مەبەستێکی سیاسی هەبووە، ئەوەندە مەبەستی ئیرۆتیك و جەستەی مەستوورە نییە، بە تایبەتی کە ئەو هەموو شیعرە ڕۆمانسییەکانی خۆی، لەسەر حەبیبە چڕکردۆتەوە. پرسیار لێرەدا ئەوەیە، نالی بۆچی شیعرێکی لەو شێوەیە دەنووسێت کە ئێستاشی لەگەڵدا بێت، وەك پنتێکی ڕەش لە نێو پانتاییەکی سپی گەورە لە ئەزموونی نالی دەبینرێت؟ ڕەنگە هەر لە خودی ئەو کورتە وتارەوە بەو وەڵامە بگەین، ئەویش دەرباربوونە. ڕێگەیەکە وەك ڕەنجدەر وتەنی فریوت دەدا، تیرت پێ لە کەوان دەهاوێت، کە تیریش لەکەوان دەرچوو، گەڕانەوەی بۆ نییە. دەسەڵاتێکی ئاراستەکەر، لە پشت ئەو بیرکردنەوە و ڕوانینی نالییەوە هەیە.

ئەم شیعرە، کە هونەرێکی جوانی لە دەربڕینی شیعری تێدایە، وەلێ یەکێکیشە لەو شیعرانەی دەکرێتە بابەتی لێدان لە نالی. ئەو کە شاعیرێکی دیارو داهێنەر بووە، چ پێویست بەوە دەکات، ئەزموونی جیاوازی خۆی، لە ژێر کاریگەریەتی میرانی بابانەوە، بەو شیعرەوە خەوشدار بکات؟کاتێ شاعیر دەکەوێتە ژێر هەژموونی ئایدیاو دەسەڵاتێکی دیاریکراو،ئەوا ئەوەی بە پلەی یەکەم باجی ئەو کەوتنە ژێر کاریگەریەتییە دەدات، ئەوا خۆی و ئەزموونەکەیەتی. مەگەر ئێستاش لە پەراوێزی ئەو شیعرەوە نالی بە چاوێکی دیکە سەیر ناکرێت؟یەکێکی دیکە لەو شاعیرە داهێنەرانەی کە نووسەر باسی دەکات، گۆرانە.

سەباح ڕەنجدەر دەنووسێت:(گۆران بە وردی بیری نەکردۆتەوە، گەوهەری بابەتی نەناسیوە و کەوتۆتە ژێر کاریگەری ئایدۆلۆژییا). بێگومان، ئەو ڕاستییەکە کە نا هونەرترین و لاوازترین شیعرەکانی گۆران بەبۆچوونی لێکۆڵەرانی ئەدەبی، ئەو شیعرانەن کە لە ژێر کاریگەرییەتی ئایدۆلۆژییا و بیری چەپ و چەپخوزای نووسیونی. کاتێ بەراوردی ئەو گۆڕانکارییە فیکرییە دەکەین لە ژیانی گۆران، دەبینین ئەو شیعرانەی بۆ سروشت و ئافرەت و جوانی نووسیوە، زۆر هونەریانەترن لەو شیعرانەی بۆ ئایدۆلۆژیایەکی دیاریکراو نووسینی. هەڵبەتە قسە لێرە لە سەر بیروڕای سیاسی نییە، کە مرۆڤ ئازادە لە هەڵبژاردنی، بەڵکو قسە لە سەر داهێنان و دەقی نەمرە کە لە دەرەوەی ئایدۆلۆژییاوە دەمێنێتەوە و نابێتە بەشێك لە مێژوو.هیچ شتێك هێندەی ئایدۆلۆژییا،سیاسەت و دەرباربوون، لە بەهای شیعرو پیرۆزی شیعرو ئەدەبیات نادا.

کەم نین ئەو نووسەرو شاعیرە بە توانایانەی، ئەزموونی دیاری نووسینییان هەیە، بەڵام وابەستەییان بۆ ئایدۆلۆژییا بێزراوی کردوون. لێرەدا، ئەو دەرباربوون و تێر پێ لە کەوان هاویشتنەمان بۆ دەردەکەوێت، کە ڕەنجدەر لە نووسینەکەی باسی دەکات.داهێنان،

بەرەنجامی هەوڵی تاکەکەسی و قووڵبوونەوە و ڕامانە. گۆران بە تەنها، دابڕانێك لە نێوان شیعری کلاسیك و ئازاد دروست دەکات. نوێکاری لە زمان دەکات و شیعری سەروادار دەسڕێتەوە. ئەزموونی گۆران، ئەزموونێکی تایبەت و شوناسێکی دیاریکراوی هەیە.شاعیرێکی داهێنەرە،بەڵام دەرباربوونی بۆ ئایدۆلۆژیا، وای لێدەکات، دیسانەوە تیری پێ لەکەوان دەرچێت. دیاریکردنی نالی و گۆران و قسە لەبارە کردنییان لەو وتارە کورتەدا، جەخت کردنەوەیە لە ناونیشانی وتارەکەی کە بەهای جیاوازییەکانە. چونکە هەموو جیاوازبوونێك، دەرچوونە لە بازنەی باو کە دواجار بەهایەکی تازەی هەیە.هەمیشە داهێنانیش، دەرەنجامی ڕوانینی جیاوازو بیر کردنەوەی جیاوازە.زۆرجار تەمەن و مێژووێکی دەوێت، تادەتوانین ئەو جیاواز کەوتنەوەیە دروست بکەین. نووسەر لە پەراوێزی وتارەکەیدا دەنووسێت:(جیاوازیبوون شتێکە تەمەنم لە پێناوی دانا،جەستەو ڕوحم بۆی تەرخان کرد، نەمویستووە لە شاعیرانی دەوروبەرم جیاواز بم،هەوڵمداوە لە ئەزموونی خۆم جیاوازبم).

سەباح ڕەنجدەر، چونکە بە ئەزموونێکی جیاوازی شیعرییەوە لە ڕووی فۆڕم و ناوەڕۆك دەنووسێت، پتر لە هەموو کەس هەست بە بەهای جیاوازییەکان و باجی جیاوازییەکانیش دەکات.ئەو دەزانێت دەرچوون لە هەمووەکی،چ نەفرەتێکی لێ دەکەوێتەوە، دەزانێت چەند سەختە بتوانیت جیاوازبیت، وەلێ چەندیش گرنگە. شاعیرێك کاتێ هەموو تەمەن و ڕوحی خۆی بۆ جیاوازنووسین لەوانیتر تەرخان دەکات، باش لەو ڕاستییە گەیشتووە، کە جیاوازکەوتنەوە، بەرهەمی چ خەرمانەیەکی ڕۆشنبیریی گەورە و شەونخوونییەکی دوورو درێژیی خوێندنەوە و کتێبەکانە.بۆ ئەوەی جیاوازبنووسین، دەبێ تەمەنێك و ئەزموونێك تەرخان بکەین.دەبێ سەرەتا، لەبازنەی باو دەرچیت، دواتر هەوڵی بەرجەستەکردنی شوناسێکی تایبەتی بۆخۆت بدەیت و پاشانیش ئەو شوناسە درێژە پێ بدەیت تا لە کۆتاییدا ئەزموونێکی تایبەتی دەڕەخسێ. هەموو کەسێك ئەو سەلیقە و بوێرییەی نییە تەمەن و ڕوحی خۆی بۆ جیاواز کەوتنەوە تەرخان بکات، بۆیەشە دەبینین جیاوازنووسەکانمان کەمن.بەڵام نابێ ئەوەمان بیربچێت جیاوازکەوتنەوە، ڕەنگدانەوەی بیرکردنەوەی جیاوازو بیرکردنەوەی جیاوازیش، بەرهەمی مرۆڤی جیاوازە. بۆیە من لەگەڵ ً ئەو بۆچوونە نیم، کە شاعیرێك تەنها دەتوانێت لە ئەزموونی خۆی جیاوازبێت،بەڵام نەیەوێت لە شاعیرانی دەوروبەری جیاواز بێت!مەگەر جیاوازکەوتنەوە، ڕەنگدانەوەی جیاوازی بیرو بۆچوون و بیرکردنەوەی کەسەکان نییە؟.

من دەزانم شاعیر نایەوێت، بانگەشەی ئەوە بکات کە لە شاعیرانی تر جیاوازە، بۆ ئەوەی کەسانێك ئەمە بە خۆ گەورەیی نیشاندان و شانازیکردنی ئەو بە ئەزموونی خۆیەوە نەبینن، بەڵام ئەزموونی شیعری ئەو،ئەزموونێکی هاوشێوەی ئەوانیتر نییە. من وەك خوێنەرێك، باوەڕم وایە ئەو ئەزموونە تەنها ئەزموونی ئەوە، بۆیە نە (رزگار جەباری و نەژیار ئەسوەد)یش ناتوانین وەك ئەو بیر بکەینەوە و دنیاببینین، وەك ئەوەی ئەو نووسیویەتی. مرۆڤەکان ئەگەر هاونزیکییان بە ئەندازەیەکی وەهاش بێت، کە لە یەکتری جیانەکرێنەوە، هێشتا پۆینتێك بۆ جیاوازکەوتنەوەیان هەیە. بۆیە کەسمان ناتوانین، وەك ئەوی تر بیر بکەینەوە و واقیع ببینین.هەر ئەو بیرکردنەوە جیاوازەشە دەبێتە دەسپێکی جیاوازکەوتنەوەی نووسەرێك لە نووسەرێکی دیکە. لە ڕاستیدا، سەباح ڕەنجدەر لەو کورتە وتارەی خۆیدا، بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ دەیەوێت ئەوپەیامە بگەیەنێتە شاعیران کە ئایدیۆلۆژیاو دەرباربوون، بکوژی شیعرن. چۆن ئایدیۆلۆژیا، دەبێتە سڕینەوەی بەهای جیاوازیەکان و جوانییەکان. بە نموونە وەرگرتنی هەریەك لە نالی و گۆرانیش، کە دووشاعیرو جیاوازی داهێنەری نێو ئەزموونی شیعری کوردین، جەخت کردنەوەیە لە هەژموونی ئایدیۆلۆژیا بە سەر داهێنان و جیاوازییەکان وجوانییەکان. ئەمە بەو مانایە نییە،کە شاعیران و ئەدیبان، لە دەرەوەی واقیعی گەلەکەیان بژین، بەڵکو بەو مانایەی ئەدەب لە سیاسەت و ئایدیۆلۆژییاو حزبایەتی، بەهادارترو گەورەترە، ئەمەشە مەبەستی ڕاستەقینەی نووسەر، لە کڕۆکی وتارەکەی. گریمان ئەگەر بابانەکان نەبووانە، نالی هەمان ئەو نالییە نەدەبوو؟ گۆران ئەگەر چەپ و کۆمۆنست نەبووایە، هەمان ئەو شاعیرە جواننووس وجواندۆست و سرووشت دۆستە نەدەبوو؟ کەواتە بۆچی دەرباربوون، تیرمان پێ لەکەوان بهاوێت.

لەڕاستیشدا وایە، کەم نین ئەو نووسەروشاعیرانەی لەو پەڕی توانا و لێهاتووی نووسین دانە و کەسانی داهێنەرن، کەچی تەنها لە پەراوێزیی وابەستەیان بۆ حزبێکی دیاریکراو پەراوێز دەخرێن. ئەدەبیات بەگشتی و شیعریش بەتایبەتی، نابێ بخرێنە تای تەرازووی سیاسەت، وەك ئەوەی بزورگی عەلەوی دەڵێت:(بەهەڵەی دابردووین).شاعیری دەربارو شیعری ئایدیۆلۆژیا، زوو دەکەونە پەراوێزی مێژوو،بەهای مەعریفی و زەمەنییان نامێنێت. یەکێك لە خەسڵەتە دیارەکانی داقی داهێنەرانە ئەوەیە، کە نابێتە بەشێك لە مێژوو، بەڵکو لەهەر کات و زەمەنێکدا خوێنەر بگەڕێتەوە سەری، دەتوانێت بە مانای تازە و نوێ بگات. ئەوە بۆیە نالی دوای سێ سەد ساڵیش هێشتا هەر دەخوێنرێتەوە، چونکە شیعرەکانی لە مانا

نەکەوتوون.گۆران ئێستا یەکێکە لەو شاعیرانەی، لە سێ بەشی شاعیرە گەنج و سادە نووسەکانی ئێستا،زۆرتر دەخوێنرێتەوە.گۆران و نالی، جیاوازنووسن وەك ئەوەی ڕەنجدەر باسی کردووە، هەر ئەو جیاوازنووسینەش، هێزو وزەی مانەوەی مێژوویی و زەمەنی بەو دووشاعیرە داوە.جیاوازی، کردارێکە ڕەنگە دژایەتی بکرێت، ڕەتبکرێتەوە، خۆی لێ ببواردرێت و نەبینرێت،هەوڵی بۆ بەهاکردنی بدرێت، وەلێ دواجار، وەك تەوژمی ئاوێکی بە خوڕ،ڕێڕەوی خۆی دەدۆزێتەوە و بەربەستەکان تێك دەشکێنێ و دەڕوا…

ڕواندز نەورۆزی 2020